

Acsády Judit

A HOSSZÚ COMBÚ SKÓT BOSZORKÁNY, AVAGY KI MIT ÉRT FEMINIZMUS ALATT?

Sokan sokféleképpen használják a feminizmus szót. Vannak akik arra, hogy mérgüket kiöntsék, vannak, akik, hogy haladó nézeteiket fitogtassák, és vannak, akik arra, hogy az embereket riogassák. Elterjedt az is, hogy a feminizmus szót a rossz, megvetett női jellemvonások szinonimájaként alkalmazzák. Például, ha valaki önző, zsarnokoskodó, saját akaratát mindenek fölértékesítő, vagy akár a hivatását magánéleténél fontosabbnak tartó nő, azt könnyen *lefeministázzák*. Mindezek mellett a régi sztereotíp előítéletek mellett meglepő az a leleményes eszmetársítás, amely a valamely okból lenézett füzetes szerelmesregényeket titulálja feministának.

A magyar közvélemény híres a feminizmus-ellenességéről, és a női emancipációtól való irtózásától. Fennen hirdeti nemzeti kategóriaként a férfiak lovaságát és nőimádatát, valamint a nők odaadó szeretetét, mellyel családjukért áldozzák fel magukat. E felemelő harmónia együttes lerombolójaként értelmezik a feminizmust, azt az irányzatot, amely a század első évtizede óta soha nem kapott igazán lábra hazánkban, Pedig annak idején, az 1904-ben Budapesten alakult *Feministák Egyesülete* a századelő magyar közéletének fontos szereplője volt.¹ Vezetőik közül például *Schwimmer Róza* neve vált nemzetközileg ismertté. Érdemes megjegyezni, hogy a kor haladó értelmisége (férfiak és nők egyaránt) támogatta a feministákat. A mozgalom története azóta a feledés homályába merült, és a feminizmus maga ismeretlen maradt a közvélemény számára. A nyugati feminizmus gazdag, kétszáz éves múltra visszatekintő irodalmát – néhány folyóiratcikkől eltekintve – nem fordítják és nem adják ki itthon (*Mary Wollstonecraft*tól kezdve *Betty Friedan*-on keresztül a posztmodern francia feministáig bezárólag). Megtévészítő az a fogalomzavar is, amely az előző évtizedek államszocialista rendszerének nőpolitikáját értelmezi feministának. Pedig a nőkérdéssel foglalkozó szakirodalom² sokat emlegetett tétele, hogy a nők a munkába állással még nem feltétlenül váltak azonosan megbecsültekké, sőt, a hagyományos nemi szerepek és a nőiességgel, férfiassággal kapcsolatos értékek alig változtak Magyarországon az úgynevezett emancipációs politika ellenére sem. Vagyis feministának aligha nevezhető az előző rendszer. *Joanna Goven*, kaliforniaiszo-

ciológusnő éveket töltött Magyarországon, hogy a háború utáni időszakot kutassa.³ Ő a kádári korszak nőpolitikáját kifejezetten antifeministának titulálja. Állításait a Nőtanács kiadványainak mondanivalójára és kormányrendeletek elemzésére alapozza. Szerinte ugyanis a propaganda irodalom az ötvenes évek traktorosnő mítoszának lecsengése után a hagyományos nemi sztereotípiákat megerősítő ideálokat hirdetett. Így vált például a munkaerőpiac az egyenlő jogok deklarálása után is szegregálttá: a nők az alacsonyabban fizetett és hagyományosan nőiesnek vélt szakmákban maradtak. A férfiakat ugyanúgy kötötték a sztereotíp elvárások: bizonyos szakmák kitanulásához külön engedély kellett egy fiúnak, ha például bolti eladónak vagy „óvóbácsinak” jelentkezett. Pedig, miért is ne?

Könyvtárnyi irodalma van⁴ Magyarországon azoknak a társadalmi problémáknak, amelyeket a szakemberek az emancipáció rovására írtak, kezdve a csökkenő születésszámmal, a nők túlterheltségén keresztül a férfiak korai haláláig.

Kevesebb szó esett eddig mindezeknek a kérdéseknek egy lehetséges feminista olvasatáról, nevezetesen arról, hogy a gondok arra vezethetők vissza, hogy a férfiak javarésze jottányit sem enged a „teremtés koronája” pozíciójából. A kérdés azonban nem olyan egyszerű, hogy a házimunkát és a gyereknevelés felelősségét hajlandók-e megosztani a nőkkel. A nyugati feminista mozgalom ún. második hullámának irodalma kultúránk alapkérdéseit feszegeti, a mélyen begyökerezett viselkedési és gondolkodási mintáinkat boncolgatják mindaddig, amíg kimutatnak olyan mozzanatokat, amelyekben a férfiak látványosan visszaélnek erőfölényükkel a nőkkel szemben, és hatalmukat mindenáron megtartják. Hiszen a hatalom fenntartásának ezen eszközei ellentmondanak azoknak az alapértékeknek, amikre az európai politikai kultúra már mintegy két évszázada hivatkozik, vagyis, hogy minden ember egyenlőnek születik. (Érdemes megjegyezni, hogy a szabadságra való igény nemcsak a nőkben fogalmazódott meg, hanem minden olyan társadalmi csoportban is, amelynek az éppen uralkodó eszmék valamely hátrányokat tulajdonítanak, és ezzel igazolják az adott diszkriminált csoport pozícióját.) A nők hátrányos helyzetét

megideologizáló gondolkodásforma egy jellemző példája az a múlt század végi nőellenes irányzat, amely természet-tudományos alapon kívánta bebizonyítani a nők alkalmatlanságát a tanulásra, a közéleti vagy politikai pályára.⁵

Érdekes módon, míg ma már a közvélemény elfogadni látszik a századfordulón tevékenykedő feministák követeléseit, és talán már senki sem kérdőjelezné meg a nők választójogát, vagy azt, hogy örökölhetnek, egyetemre járhatnak, állásuk, önálló jövedelmük lehet, addig a *Simone de Beauvoirtól* eredeztethető újabb irányzatok létjogosultságát már sokan tagadják. Ezek az irányzatok megkülönböztethetők politikai vagy filozófiai áramlatok mentén (ld. például a liberális, szocialista, pszichoanalitikus, egzisztencialista, posztmodern feminizmusokat). Ezek más és más oldalról elemzik, kritizálják a nemek közti egyenlőtlenségeket, és sokszor jelentős eltérés is van az egyes irányzatok tételei között.

Magyarországon, ha a feminizmussal vitáznak, általában egy irányzatot emlegetnek gyakran – amellyel azonban a szakirodalomban még nem találkoztam – az úgynevezett *vad feminizmust*. Ettől óvják a családok békéjét, a nőies nőket és a férfias férfiakat. Ez az a mumus, amivel a modern tömegtársadalmak számtalan visszasságát indokolni akarják. A „vad feminizmus” olyan kategória, amely gazdag fantáziájú egyéneknek kitűnő alkalmat nyújt arra, hogy hangot adjanak a másik nemben való csalódásuknak, ugyanis felruháztatott a legalantasabbnak vélt női tulajdonságokkal: önzés, hidegség, akarnokság, érzéketlenség és különféle borzalmak. Ráadásul ezen irányzat képviselői lennének azok, akik erőnek erejével akarják kicsavarni a hatalmat a férfiak kezéből, akik pedig lám, milyen tökéletesen kormányozzák a világot! Saját ötéves feminista aktivitásom során még egy olyan feminista-val sem találkoztam, aki a *matriarchátus visszaállítást* tűzte volna ki célul. Olyannal azonban már sokkal, aki a társadalmi rendszerek erőszakos hatalmon alapuló vonásait kívánta volna megváltoztatni. Vagyis azok a feministák, akiket megismertem, nem feltétlenül a férfiak hatalmát irigylik, hanem rosszul érzik magukat egy erőszakra épülő rendszerben. Az ő utópiájuk a béke és az egymásra figyelés világa lenne, ahol a nemek újra megértik egymás nyelvét, és senki sem él vissza erőfölényével. Természetesen nem állítom, hogy a feministák között nincsenek radikális hangú szeparatisták. Számomra azonban még az is elfogadható, ha vannak olyan női közösségek, akik úgy találják megboldogulásukat, hogy az életükből kizárják a férfiakat. (Elgondolkodtató lehet azonban, hogy milyen keserű tapasztalatok játszhattak közre ebben a döntésben. Abban viszont nem hiszek, hogy az ilyen alternatív kiscsoportok léte veszélyeztetné más

emberek boldogságát saját hagyományos partnerkapcsolataikban.)

A FÜZETES SZERELMESREGÉNYEK

Visszatérve a matriarchátus megvalósítására, még ha létezne is ez a cél, a kritikusok (többek között *Vezényi Pál*) által ostromozott *Romana Széphistória*-füzetek bizony alkalmatlanok volnának a mozgósításra. A kritika néhány tételének utánajárva, a könyveket és a *Harlequin*-jelenséget kicsit közelebbről szemügyre véve, nem tudok egyetérteni azzal, hogy ezek a füzetecskék a feminizmus ideológiájának terjesztői, vagy akár a neo matriarchátus elméletének népszerűsítői lennének. *Téglássy Imre*, a sorozat főszerkesztője szerint ez az általánosítás még a kultúrának e mélyen lenézett művei között sem állja meg a helyét. Vagyis nem lehet egy kalap alá venni a ponyvákat, a *Tiffanyt a Júliával*, vagy a *Szívhangot a Széphistóriával*. Minden sorozat más jellegű, és minden egyes füzetes regény más és más. *Téglássy úr* elismeri, hogy az általuk kiadott *Tiffany*-sorozat könyveire áll *Vezényinek* az a megállapítása, hogy a férfit mint élvezeti cikket ábrázolják benne, akit a nő akár eldob, ha már megun. Véleményem szerint azonban ez a fajta megfordított szoknyapeccérség semmiképpen nem feminista vonás, inkább arra vall, hogy a nők sem tudnak jobbat kitalálni. Pedig vannak olyan feministák, akik a szimmetrikus kapcsolatokban hisznek, amelyben a partnerek kölcsönösen tisztelik egymást, kölcsönösen boldogságot akarnak szerezni a másoknak.

A már fentebb említett *Júlia*-füzetek visszatérő eleme *Téglássy* szerint, hogy a nő párja oldalán, sőt párjában teljesen feloldódva, a családi élet puha felhőjébe burkolódva találja meg a boldogságot. A nő másodlagosnak tekinti magát, élete értelmét a férfiban látja. A nemek érzelmi alkut kötnek, amely a hagyományos nemi szerepek megtartásán alapul. Nos, ez mind szép, de a feminizmushoz vajmi kevés köze van, hiszen a béke a feministáknak is célja, de úgy vélik, hogy ma már ez nem alapulhat a női nem önfeláldozásán.

A *Széphistória*-sorozat nőalakjai valóban mások, mint a *Júlia*-regényeké. Lovagolnak, kardot forgatnak, jár az eszük és a nyelvük, a döntő lépésekre egyedül szánják rá magukat, vállalják az érzéki szerelmet, szeretik, de nem tekintik feljebbvalójuknak a férfiakat, kényszerre, parancsra nem hallgatnak. Ennyiben akár még rá is lehetne fogni a főhősökre, hogy jellemvonásukban vannak feminista elemek, ha itt a feministát autonóm lénynek tekintjük. Ezek a könyvek azonban sokkal rafináltabbak annál,

mintsem hogy idealizálnák ezeket az önálló női törekvéseket. A nőszereplők maguk sajátos elegyek: keverednek bennük a hagyományos női szerepekre utaló vonások a különlegesnek beállított elemekkel, mintegy megnyugtatta az olvasót, hogy bármennyire is felválták példának okáért a vörös hajú skót vadóc nyelvét, azért ő harciassága ellenére sem hazudtolja meg női mivoltát. (*Nora Roberts: Királyt Skóciának*) A női mivolt pedig nem áll másból, minthogy a főhős, Serena, odaadón végzi a házimunkát, vaját köpül, gondoskodik az állatokról, ápolja a betegeket, meleg vacsorával fogadja a vadászatból, harcból hazatérő férfiakat. Ez pedig végképp nem elképzelhető egy feminista regényben.

Ezek a könyvek olyan elemeket is tartalmaznak, amelyek a feminista irodalomkritikusok élesen támadnak a tömegkultúra más műfajaiban is. Serena testalkata például egy Barbie-babáé, vagyis megfelel korunk keskeny derekú, vékony csípőjű, hosszú combú női modell alkatának. (Érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy ez a termékenység teljesen tagadó női forma miért válik ideálá korunkban, miközben a nők gyermektelenségét a társadalom elítéli. Mit sugároz ez az alkat a szexualitáson kívül?) Hősnőnk tehát erotikusan igen vonzó jelenség, ami természetesen a regénybeli férfiaknak is feltűnik. Serena azonban egészen addig visszautasítja őket, amíg az ő szíve is meg nem dobban, tehát amíg ő is kívánatosnak nem tartja a nyalka brit katonát.

A csábítási jelenetek ezekben a regényekben ugyancsak figyelemre méltóak, nem feminista, hanem durván nőellenes mivoltuk miatt. Ki tudja, honnan ered a pszichologizáló tévképzet, hogy a nővel erőszakoskodni kell ahhoz, hogy a férfit megkívánja. Hogy a nő tulajdonképpen a nemi erőszakot kívánja, az ellenállás pedig csak a kacérkodás egyik válfaja.

A fenti regény brit katonája például, miközben fülig szerelemes a „skót boszorkányba”, az erdei tisztáson Serenát fojtogatni kezdi egy kisebb szóváltás után, mondván, „móresre kell tanítani a fehércselédet”. A dulakodásból ölekezés lesz, a férfi „legszívesebben letépte volna róla a ruhát, és magáévá tette volna. Mindez nyilván a lány bűne.” Nyilván.

Hogy minden évben nők ezreit erőszakolják meg a világban, és hogy a férfiindulat vagy a sértett férfi öntudat a mai napig a nő bántalmazását tartja eszközként a nézeteltérések kezelésére, az kultúránk bűne. És azoknak a kulturális termékeknek a bűne, amelyek ezeket a sztereotípiákat közvetítik. Feminista esszék tömegei jelenhetnének meg nálunk is az ehhez hasonló művek elemzésével. Rámutathatnának arra, hogyan termelik újra ezek az ártatlannak vélt képek, jelenetek, mondatocskák a férfiak erőfölényével való visszaélésének legitimációját. Csak

nálunk fordulhat elő, hogy a fentebb idézett jelenethez hasonló mozzanatok tömkelegét tartalmazó füzetecskét feministának vélik.

A Romana Széphistória-sorozat kiadványai meglehetősen nagy példányszámban kelnek el. Olvasói, akinek a leveleibe a szerkesztőségben betekintheztem, a legkülönbözőbb korú és foglalkozású nők: az általános iskolás lányoktól kezdve a GYED-en lévő kismamákon keresztül a nyugdíjasokig. Terjesztésének komoly közösségi hálózatai vannak, szomszédok, kollégák egymásnak adják tovább. Kórházak, fodrászatok, rendelőintézetek, iskolák, hivatalok a terjesztés központjaivá váltak. Az olvasói levelek tanúsága szerint rajonganak a regényekért. „A mai világban olyan ez, mint a kábítószer.”, írja egyikük. „Gyönyörűnek találom tőle az életet.”, mondja a másik. A levelekből azonban az is kitetszik, hogy az olvasók javarésze a füzetek jelentőségét nem becsüli túl, egyszerűen a nehéz munka utáni könnyed kikapcsolódásnak tartja: „Jobbak, mint akármelyik nyugtató, nem igényelnek különösebb odafigyelést, aranyos, szórakoztató olvasmányok.”

A kritikusok és a feministák aggódására fittyet hányva, a nők tehát továbbra is fogyasztani fogják ezeket a nagyipari módszerekkel előállított irományokat. A Harlequin-világcegg gyártási titkairól tudni lehet, hogy évről évre komoly felméréseket végez a világ számos országában: milyen az emberek nő- és férfiideálja, romantikus, vagy egyszerű futó kapcsolatokra vágnak, milyen viselkedési formákat kedvelnek, illetve utasítanak vissza a másik nemből. Az eredményekből aztán összegyűrjék a jövő ponyvafiguráit, busás haszon reményében.

A mi hasznunk pedig talán az lehet, hogy ezeket a könyveket tükörként értelmezhetjük: ezek a történetek vannak bennünk, ezekre vágyunk, vagy éppen ezektől a vásári képektől nem tudunk sehogyan sem megszabadulni.

JEGYZETEK.

¹Ld. pl. Horváth Ágnes kutatásait; Kovács Mária írását (Café Babel, 1994. „Férfi/Nő” különszám); Acsódy Judit: Feminizmus és szociológia (Szakdolgozat, 1994. ELTE, Szociológiai Intézet), The Emergence of Feminism in Hungary (Conference Paper. St. Petersburg. 1995.)

²Ld. pl. H. Sas Judit: Nőies nők és férfias férfiak (Budapest, 1988); Tóth Olga in: Info-Társadalomtudomány, 1995/2.

³Joanna Goven: The Gendered Foundation of Hungarian Socialism (Dissertation, 1994)

⁴Ld. pl. Hernádi Miklós vagy Bíró Dávid írásait

⁵Weininger Ottó: Nem és jellem (1982)